

1960 ASKERİ MÜDAHALESİ'NDEN SONRA YAPILAN İLK ÇOK PARTİLİ GENEL SEÇİMLERDE DENİZLİ'NİN KALE İLÇESİ'NİN SİYASİ DURUMU*

POLITICAL SITUATION OF KALE, DISTRICT OF DENİZLİ, IN THE FIRST MULTI-PARTY ELECTION AFTER 1960 MILITARY INTERVENTION

Tahir KODAL**

Özet

Bu çalışmada, 1960 askeri müdahalesinden sonra yapılan ilk çok partili genel seçimlerde Denizli'nin Kale İlçesi'nin siyasi durumu konu edilmiştir. Türkiye'de seçim sonuçları ilk defa bu seçimlerden sonra ayrıntılı bir şekilde, yani köylere kadar inilerek yayınlandığı için, seçim sonuçlarına dayanılarak Kale'deki hem Milletvekili Genel Seçimi, hem de Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimi ortaya konulmuştur. Bunun yanında konunun daha iyi anlaşılması için, çalışmanın giriş bölümünde 15 Ekim 1961'e kadar Türkiye'de yapılan seçimler, çok partili hayata geçiş hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Ayrıca, bu seçimlerde Kale İlçesi'nin siyasi durumunun iyi anlaşılması, karşılaştırma ve tahlil yapılabilmesi için, Türkiye ve Denizli genelindeki seçim sonuçları üzerinde de durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: 1960, Denizli, Milletvekili, Seçim, Kale.

Abstract

This study deals with political situation of Kale, district of Denizli, in the first multi-party election after 1960 military intervention. It is stated both parliamentary and Senate of the Republic elections in Kale based on electoral counts presented for the first time in detail after this election. Moreover, it is informed about elections till 15th October, 1961 and multi-party election in the introduction part of study. It is also emphasized on electoral counts in Turkey and Denizli to be understood well, compared and analyzed the political situation of Kale.

Key words: 1960, Denizli, Parliamentarian, Election, Kale.

GİRİŞ

II. Dünya Savaşı sonrasında özellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Çarlık Rusya'nın takip etmiş olduğu güneye doğru yayılma siyasetini yeniden gündeme getirmesi, hatta Stalin'in doğrudan Türkiye'den Boğazlarda üs, Kars ve Ardahan'ı da topraklarına katmak istemesi üzerine, Türkiye kendisine müttefikaramaya başlamıştır.¹ Bu tehdit karşısında Türkiye'nin işbirliği yapabileceği ülkeler çok partili sistemle ve demokratik anlayışla yönetilen devletlerdi. Bu süreçte, Türkiye'nin önünde iki seçenek vardı. Ya tek parti düzeninin gittikçe artan hızda tam bir baskıya dönüşmesi, yada düzenin demokratikleşmesiydi.² Bu nedenle, Türkiye bugünkü Birleşmiş Milletlerin kuruluş kararının verildiği San

* Bu çalışma, 2-3 Nisan 2012 tarihleri arasında yapılan ve basımı yapılmayan Kaledavaz Sempozyumunda sunulmuştur.

** Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlk Öğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, tkodal@pamukkale.edu.tr

¹ Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul 1985, s. 531.

² Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye*, İstanbul 1999, s.158.

Fransisko Konferansı'na katılan ülkelere, temsilcisi aracılığıyla çok partili hayata geçiş kararında olduğunu olası müttefiklere bildirmiştir.³

Bu karardan sonra, Türkiye'de hem devlet, hem de CHP liberalleşme eğilimine girmiştir. Kısa bir süre sonra, programı CHP'nin programından farklı olmayan, laiklik ilkesi başta olmak üzere altı oku aynı şekilde benimsemiş olan Demokrat Parti (DP), Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuad Köprülü ve Refik Koraltan tarafından 7 Ocak 1946'da kurulmuştur. Millî Kalkınma Partisi ve DP'nin açmış olduğu bu yoldan pek çok parti geçmiş, 1946 yılı içerisinde her meslek grubundan ve düşünmeden siyasî parti kurulmuştur.⁴

Türkiye'de çok partili siyasî hayata geçildikten sonra, ilk çok partili seçim 21 Temmuz 1946'da yapılmıştır. Seçimlere CHP, çok partili hayatın ilk siyasî partisi olan Millî Kalkınma Partisi ve DP katılmıştır. Seçimden önce çıkarılan 4918 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu ile iki dereceli olan seçim sistemi kaldırılmış, tek dereceli çoğunluk sistemi kabul edilmiştir. Ancak, "açık oy, gizli tasnif" yöntemi kullanılmış ve denetim adlî birimler yerine idarî birimlerce yapılmıştır. Bu nedenle, bu seçimin sonuçları üzerinde uzun süren tartışmalar olmuştur.⁵

Çok partili dönemin ikinci seçimi 14 Mayıs 1950'de yapılmıştır. Bu seçim, seçim öncesinde çıkarılmış olan 5545 sayılı Milletvekili Seçim Kanunu'na göre, tek dereceli, eşit, genel, gizli oy, açık tasnif usulüne göre adlî denetim altında yapılmıştır. Bu nedenle, ilk demokratik seçim olmuştur. Seçim sonrasında 27 yıllık CHP'nin tek parti iktidarı sona ermiş, Demokrat Parti iktidarı devralmıştır. Yani iktidar halk tarafından değiştirilmiştir.⁶ Bu değişimden sonra 1954 ve 1957 seçimleri yapılmıştır. 5545 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılarak, tek dereceli liste usulü çoğunluk sistemi kabul edilmiştir. Kullanılan oyların salt çoğunluğunu alan partinin seçim bölgesindeki tüm milletvekilini kazanacağı anlayışıyla yapılmış olan 1954 seçimlerini yine DP kazanmıştır. Bu seçimden sonra muhalefet partileri harekete geçmiş, güç birliği yapmıştır. Bunun üzerine iktidar, seçim kanununda muhalefeti hedef alan bazı değişiklikler yapmış, 7053 sayılı Seçim Kanunu çıkartılmıştır. Bu kanun çerçevesinde yapılan 1957 seçimlerini de DP kazanmıştır. Ancak, ilk defa oyu %50'nin altında (%47.9) kalmıştır. DP giderek kan kaybetmeye başlamış ve 27 Mayıs Askerî Müdahalesi'ne kadar iktidarda kalmıştır.

A-MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİMLERİNDE KALE

1957 seçimlerinden sonra Türkiye'deki siyasî ortam gerginleşmeye başlamıştır. DP'nin "vatan cephesi" kurması ülkedeki kutuplaşmayı arttırmıştır. 18 Nisan 1960'ta da "tahkikat komisyonu" kurulmuş, hükümetin demokratik düzene karşı attığı adımlar ve uygulamalar tedirginlik yaratmıştır. Bunun üzerine, Türk

³ Osman Akandere, *Millî Şef Dönemi Çok-Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938-1945*, İstanbul 1998, 336-344.; Nihal Kara, "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş Kararının Nedenleri", *Yapıt, Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, Sayı:8, Ankara, 1984/85, s. 74.

⁴ Tarık Zafer Tunaya, *Siyasî Partiler*, İstanbul 1952, s.693-711.

⁵ Taner Timur, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, İstanbul 1991, s.54.

⁶ Faruk Kocacık, "Demokrasiye Geçiş Sürecinde 1946-60 Seçimleri", *Yeni Türkiye*, Yıl:8, Sayı: 44, Ankara 2002, s.534.

Silahlı Kuvvetleri 27 Mayıs 1960'da, radyodan yayınlanan bir bildiriyle, yönetime el koymuştur.⁷ Bildiride; demokrasinin içine düşmüş olduğu buhran ve son elim hadiseler dolayısıyla, aynı zaman da kardeş kanı dökülmesine meydan vermemek için, ülkenin idaresine el koyduklarını en kısa zaman da seçime gidilerek, idarenin kazanan partiye devredileceğini, hareketlerinin hiç bir şahıs ve zümreye karşı olmadığını, prensiplerinin yurttan sulh, cihanda sulh olduğunu, NATO, CENTO ve Türkiye'nin dahil olduğu diğer bütün antlaşmalara bağlı olduklarını dile getirmişlerdir.⁸

Bu askeri müdahaleyi Millî Birlik Komitesi (MBK) adı verilen oluşum gerçekleştirmiştir. MBK'nin ilk bildirisinde "...en kısa zamanda milleti seçime götürecektir bir Kurucu Meclis kurmak..."⁹ amaçlandığı için, 28 Mayıs 1960'ta yeni bir hükümet kurulmuş, MBK yasama görevini üstlenmiş, bilim adamlarından oluşan bir anayasa heyeti tarafından hazırlanan geçici anayasa 12 Haziran 1960'ta kamuoyuna açıklanmıştır. MBK, 10 Aralık 1960'ta yeni Anayasa ve seçim kanunu hazırlamakla yükümlü "*Kurucu Meclis*"in oluşturulmasını kararlaştırmış, bu meclis 7 Ocak 1961'de göreve başlamıştır. Kurucu Meclis tarafından hazırlanan yeni Anayasa, 9 Temmuz 1961'de yapılan halk oylamasıyla ve %61.7'lik oyla kabul edilmiştir.¹⁰

1961 Anayasası ile çift meclisli bir yönetim anlayışı kabul edilmiştir. Yani Türkiye Büyük Millet Meclisi iki meclisten oluşmuştur. Bunlar; Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'dur. Millet Meclisi, nispî temsil (d'Hondt) yöntemiyle seçilen dört yüz elli üyeden oluşacaktı.¹¹ Yeni bir Anayasa hazırlıklarının yapıldığı süreçte yani 25 Mayıs 1961'de 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu çıkartılmıştır. Bu kanunla, çevre barajlı nispî temsil (d'Hondt) seçim sistemi kabul edilmiştir. Milletvekili sayısının sabit ve 450 olması kararlaştırılmış, milletvekili seçilebilme yaşı 30, seçmen yaşı 21, milletvekilliği süresi 4 yıl olarak belirlenmiştir. 15 Ekim 1961 seçimleri, işte bu seçim kanunu ve yöntemiyle gerçekleştirilecektir.

Önceden kararlaştırıldığı gibi, Milletvekili Genel Seçimi 15 Ekim 1961'de yapılmıştır. Seçimlere dört siyasî parti katılmıştır. Bunlar; CHP, DP'nin tabanını temsil eden Adalet Partisi (AP), Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ve Yeni Türkiye Partisi (YTP)'dir. Bu seçimde, Türkiye nüfusu 28.227.000 ve seçmen sayısı 12.925.395'tir. Seçime katılma oranı ise %81.4'tür.¹² Seçim sırasında Türkiye genelinde büyük bir olay yaşanmamış, seçimler belli bir disiplin ve düzen içerisinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan seçim sonrasında Türkiye'de ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir;

⁷ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, Hil Yayın, İstanbul 1995, s.192-193. Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilâlin Mantığı*, İstanbul, 1993, s.329.; Cumhuriyet Gazetesi hükümet darbesini "Kahraman Türk ordusu bütün memlekette dün gece sabaha karşı idareyi ele aldı" ifadeleriyle duyurmuştur. Cumhuriyet, 27 Mayıs 1960, s.1.

⁸ Cumhuriyet, 27 Mayıs 1960, s.1.

⁹ Ulus, 28 Mayıs 1960, s.1.; Akşam, 28 Mayıs 1960, s.1.

¹⁰ Tefik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi (1950'den Günümüze)*, Ankara 2004, s.90-100.

¹¹ Tefik Çavdar, a.g.e., s.102.

¹² T.C.Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (TCBDİE), *Cumhuriyet'ten Günümüze Milletvekili Seçimleri (1923-2002)*, Ankara 2004, s. 10.

15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları (Türkiye Geneli)			
Siyasî Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranları ¹³	Milletvekili Sayısı
CHP	3.724.752	%36.7	173
AP	3.527.435	%34.7.	158
CKMP	1.415.390	%14	54
YTP	1.391.934	%13.9	65

Tablo:1¹⁴

Bu sonuçlara bakıldığında, CHP'nin çok fazla oy patlaması yapamadığı görülmektedir. DP'nin devamı ve yeni demokrat partilerin oylarını koruduğu, onlara yakın olan CKMP'nin yükselişe geçtiği görülmektedir. Sonuçlar, herkes tarafından şaşkınlıkla karşılanmış, CHP'nin kazanacağını düşünen çevrelerde bir panik havası hakim olmuştur. 27 Mayıs hareketini gerçekleştiren askerî çevreler durumdan büyük huzursuzluk duymuşlardır.¹⁵ Ayrıca, sonuçlar, içeride ve dışarıda, Adnan Menderes'in bir zaferi ve 27 Mayıs yönetimine karşı bir kınama oyu olarak algılanmıştır.¹⁶

15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimleri'nde Kale'nin siyasi durumundan bahsetmeden önce, Kale'de ortaya çıkan sonuçları bütünlük içerisinde değerlendirebilmek için, bu seçimde Denizli'de ortaya çıkan sonuçlar üzerinde de durmakta yarar vardır. Denizli'deki seçimlere de dört siyasî parti, bağımsızlar katılmış ve Denizli'den çıkarılacak yedi milletvekili için mücadele etmişlerdir. Denizli'nin toplam nüfusu 430.500'dür. Bu nüfusun 213.119'u kayıtlı seçmendir. Seçimde oy kullanan seçmen sayısı ise 170.662'dir. Ancak, kullanılan bu oyların 163.751'i geçerli sayılmıştır. Denizli'de seçime katılma oranı ise %80.1'dir.¹⁷ Geçerli oylara göre Denizli genelindeki sonuçlar aşağıdaki gibidir;

15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları (Denizli Geneli)			
Siyasî Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı	Milletvekili Sayısı
AP	92.355	%56.4	4
CHP	65.426	%40.0	3
CKMP	2.904	%1.8	-
YTP	2.193	%1.3	-
Bağımsızlar	811	%0.5	-

Tablo:2¹⁸

¹³ Tefik Çavdar, a.g.e., s.114.

¹⁴ TCBDİE, Cumhuriyet'ten Günümüze Milletvekili..., s.16

¹⁵ Tefik Çavdar, a.g.e., s.114.

¹⁶ Feroz Ahmad, a.g.e., s.206.

¹⁷ TCBDİE, Cumhuriyet'ten Günümüze Milletvekili..., s.52.

¹⁸ TCBDİE, a.g.e., s.52.

Denizli'deki sonuçlara bakıldığında dikkati çeken en önemli noktanın, DP'nin devamı niteliğindeki AP'nin ilk sırada yer almış olmasıdır. Bu nedenle, Adalet Partisi Denizli'nin toplam 7 milletvekilinin 4'ünü çıkarmıştır. CHP'ise 3 milletvekilliği kazanmış, diğer partiler milletvekili elde edebilecek kadar oy alamamışlardır.

15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimi'nde Kale'nin siyasi durumuna bakıldığında, Denizli'nin genelinde ortaya çıkan sonuçlarla paralel sonuçların ortaya çıkmış olduğu görülecektir. Kale'nin bu seçimler sırasındaki nüfusu, 8.630 erkek ve 9.442 olmak üzere, toplam 18.072'dir.¹⁹ Bu nüfusun 9.142'i seçmen listelerine kayıtlıdır. Kayıtlı seçmenlerden 7.150'si seçimde sandık başına giderek oyunu kullanmıştır. Bu oyların 6.794'ü geçerli veya o günkü ifade ile "muteber" sayılmıştır. Seçim sonrasında ortaya çıkan sonuçlar şu şekildedir;

15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları (Kale-Genel)		
Siyasî Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı
AP	4.320	%60.4
CHP	2.134	%29.8
CKMP	131	%1.8
YTP	131	%1.8
Bağımsızlar	78	%1.0

Tablo:3²⁰

Bu sonuçlardan da anlaşıldığı gibi, Milletvekilliği Genel Seçimleri'ndeki yarışı 4.320 (%60.4) oy alarak AP ilk sırada bitirmiştir. CHP ise 2.134 (%29.8) oy almıştır. Bu nedenle, Denizli'nin Kale İlçesi'nde DP'nin tabanını oluşturan AP seçimleri kazandığı görülmüştür. Yukarıda da ifade edildiği gibi, bu durum Denizli genel sonuçlarıyla paralellik göstermiştir. AP'nin Denizli'den 4 milletvekili çıkarmasında buradan verilen toplam 4.320 ve %60.4'lük oyun önemli bir etkisinin olduğunu söylemek mümkündür. Bu sonuçlarda dikkati çeken bir konu da CHP'nin Kale'de fazla bir desteğe sahip olmadığıdır. CHP, AP'nin yaklaşık olarak %50 gerisinde oy toplayabilmiştir.

Bu genel sonuç ve değerlendirmelerden sonra, 15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçimi'nde Kale'nin siyasi durumuna gelince, Kale merkezde, çukur ve içisar mahallerinde oturan ve seçmen listelerine kaydedilen toplam 1.579 seçmenden, 1.165'i seçim günü sandık başına gitmiş ve oyunu kullanmıştır. Bu oylardan 1.125'i geçerli sayılmış, AP toplam 757 oya ulaşmıştır. CHP ise Kale'den 347 oy alabilmiştir. Geri kalan oylardan 11'ini C.K.M.P ve 7'sini de Y.D.T kazanmışlardır. Bağımsızlara Kale merkezden sadece 3 oy verilmiştir. İlçe merkezinin dışında, 32 bucak ve köyde de seçim yapılmıştır. Buralarda yapılan seçimlerde 7.563

¹⁹ TCBDİE, *23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, İl, İlçe, Bucak ve Köyler İtibariyle Nüfus*, Ankara 1963, s.174.; Tahir Kodal, *Denizli Nüfus Tarihi (1923-2008)*, Ankara 2009, s.152.

²⁰ TCBDİE, *15-10-1961 Milletvekili ve Senato Üyesi Seçimi Sonuçları*, Ankara 1964, s.213.

seçmenden, 5.985'i sandık başına gitmiş ve 35 sandıkta oyunu kullanmıştır. Bu oylardan 5.669'u geçerli sayılmıştır.²¹ Bu seçimde Kale'nin bucak ve köylerindeki ayrıntılı seçim sonuçlarını gösteren tablo aşağıdaki gibidir;

15 Ekim 1961 Milletvekili Genel Seçim Sonuçları (Kale-Bucak ve Köyler)					
Siyasî Partiler	A.P	CHP	CKMP	YDTP	Bağımsızlar
Kale (Merkez)	757	347	11	7	3
Teyler Köyü	88	39	-	8	3
Karaköy	336	90	6	3	2
Narlı Köyü	49	63	-	-	3
Adamharmanı	31	64	2	-	1
Kırköy	54	45	3	2	1
Karagöl	92	254	2	4	3
Görle Köyü	173	28	18	4	4
Doğan Köy	68	67	6	4	1
İnciğir Köyü	67	71	8	4	3
Kurbağalık Köyü	174	11	3	2	2
Karayayla Köyü	139	7	6	2	4
Varalı Köyü	94	130	5	9	4
Dirilsin Köyü	37	92	-	4	-
Demirciler Köyü	57	56	7	5	1
Ortatepe Köyü	22	35	-	1	4
Armala Köyü	113	80	2	8	-
Samurta Köyü	121	24	2	3	3
Ortaköy	56	58	4	2	-
Kınar Köyü	83	33	-	-	-
Çakırbağ Köyü	43	26	-	6	-
Muslugüme Köyü	80	7	-	1	2
Kalabut Köyü	69	8	3	-	-
Kayabaşı Köyü	151	88	3	2	1
Sarak Köyü	217	26	4	18	12
Kızılağaç Köyü	205	12	5	6	1
Kapuz Köyü*	194	3	2	2	3
Sarıyer*	131	125	16	6	4

²¹ TCBDİE, a.g.e., s.213.

* Kapuz Köyü'nün adı yanlışlıkla sonuçlarda "Kapuz Köyü" olarak yazılmıştır.

* Bu yerleşim yerinin adı daha sonra Beyağaç olarak değiştirilmiş ve ilçe haline getirilmiştir.

1960 Askari Müdahalesi'nden Sonra Yapılan İlk Çok Partili Genel Seçimlerde Denizli'nin Kale İlçesi'nin Siyasi Durumu

Eksere Köyü	164	116	1	9	2
Uzunoluk Köyü	166	25	6	4	8
Geriçam Köyü	90	119	3	2	1
Kesre Köyü	76	6	1	-1	-
Yeniköy	123	9	4	3	
Toplam	4.320	2.134	131	131	78

Tablo:4²²

Yukarıdaki seçim sonuçlarına bakılarak bazı tespitlerde bulunmak mümkündür. Hem Türkiye’de, hem de Denizli genelinde olduğu gibi, Kale İlçesi’ndeki seçimde de AP ve CHP seçimi kazanmak için mücadele etmiştir. Bu nedenle, yarış bu iki parti arasında geçmiştir. Bu yarışı 23 bucak ve köyde AP kazanmıştır. AP’nin bucaklar ve köyler içerisinde en fazla oy almış olduğu yer Karaköy’dür ve buradan 336 oy toplamıştır. CHP’nin en fazla oy aldığı yer ise 254 oy almış olduğu Karagöl Köyü’dür. Bu en fazla oyu kapma yarışında AP ile CHP’nin, ilçe merkezi dışında, en fazla mücadele etmiş oldukları yer Karaköy olmuştur. Ayrıca, AP-CHP rekabetinde AP, Doğan köy, Demirciler Köylerinde sadece 1 oy ile CHP’yi geçmeyi başarmıştır.

AP’nin en az oy almış olduğu yerleşim birimi ise sadece 22 oy almış olduğu Ortatepe Köyü’dür. CHP’nin en düşük oyu almış olduğu yer Kapuz Köyü’dür ve buradan sadece 3 oy almış olduğu. Dikkati çeken bir başka nokta da, bu seçimde Denizli’nin bazı yerleşim yerlerinde görülen, AP ve CHP’nin hiç oy alamama durumu yaşanmamıştır. Kale’deki seçimde hem AP, hem de CHP bütün yerleşim yerlerinde oy almayı başarmışlardır. Diğer partiler ve bağımsızlar Kale’de çok etkili olamamışlar, ancak 340 oy toplayabilmişlerdir.

B- CUMHURİYET SENATOSU ÜYELİĞİ SEÇİMİNDE KALE

Yukarıda belirtildiği gibi, 1961 Anayasası ile çift meclisli yaşama geçirilmiştir. TBMM iki meclisten oluşmuştur: Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu. Millet Meclisi nisbî temsil yöntemiyle seçilen 450 milletvekilinden oluşmuştur. Cumhuriyet Senatosu ise, çoğunluk sistemiyle seçilen yüz elli üye ile eski Millî Birlik Komitesi üyelerinin ve eski Cumhurbaşkanı’nın doğal senatör olarak katılmasıyla, Cumhurbaşkanı’nca atanan on beş üyeden meydana gelecekti. Senato üyeleri altı yıllık bir dönem için seçilmekteydi. Senatoya üye seçilme şartı bir yüksek okul bitirmiş olmak ve kırk yaşını doldurmaktı. Bu nedenle, Cumhuriyet Senatosu’na “okumuşlar meclisi” de denilmiştir.²³

Cumhuriyet Senatosu Seçimleri, önceden kararlaştırıldığı gibi, 150 üyeyi belirlemek amacıyla Milletvekili Genel Seçimi ile birlikte 15 Ekim 1961’de yapılmıştır. Bu yüzden, seçimlere Milletvekili Genel Seçimleri’ne katılan siyasî partiler yani CHP, AP, CKMP, YTP ve bağımsızlar katılmışlardır. Cumhuriyet

²² TCBDİE, 15-10-1961 Milletvekili..., s.213.

²³ Tefik Çavdar,a.g.e., s.102.

Senatosu Üyeliği Seçimleri sırasında Türkiye'nin nüfusu 28.602.411'dir ve kayıtlı seçmen sayısı 12.926.837'dir. Seçimde oy kullanan seçmen sayısı ise 10.519.659 ve oy kullanma oranı %81.4'tür.²⁴ Cumhuriyet Senatosu üyeliği seçimlerinde partilerin aldığı oy, oy oranları ve çıkarmış oldukları senatör sayısı aşağıdaki gibidir;

15 Ekim 1961 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçim Sonuçları (Türkiye Geneli)			
Siyasî Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranları	Senatör Sayısı ²⁵
CHP	3.734.285	%37.2	36
AP	3.560.765	%35.5	71
YTP	1.401.637	%14.0	27
CKMP	1.350.892	%13.5	16

Tablo:5²⁶

Seçim sonuçlarına bakıldığında CHP'nin AP'den daha fazla oy almasına rağmen, daha az senatör çıkarmış olduğu görülmektedir. Bunun nedeni uygulanan seçim sistemidir. Çoğunluk sistemi uygulanmış olduğu ve bir seçim bölgesinde bir oy fazla alan parti oradaki senatörü çıkardığı için, böyle bir sonuç ortaya çıkmıştır. Dikkati çeken bir diğer nokta da YDT'nin milletvekilliği seçiminde geçilmiş olduğu CKMP'nden daha fazla oy almış olmasıdır.

Cumhuriyet Senatosu Üyeliği Seçimi'nde Kale'nin siyasi durumu iyi bir şekilde anlamak amacıyla, Denizli'nin bu seçimdeki durumuna kısaca bakmakta yarar vardır. Senato üyeliği seçiminde Denizli'nin toplam nüfusu 425.449'dur. Bu nedenle, çıkaracağı senatör sayısı ikidir. Kayıtlı seçmen sayısı 213.016 ve seçmenlerin nüfusa oranı %50.1'dir. Seçimde oy kullanan seçmen sayısı 170.663 ve seçime katılma oranı %80'dir.

15 Ekim 1961 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçim Sonuçları (Denizli Geneli)			
Siyasî Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranları	Senatör Sayısı
AP	95.471	%58.6	2
CHP	67.431	%41.4	0

Tablo:6²⁷

Bu sonuçlara göre, Denizli'deki seçimleri AP kazanmış ve Cumhuriyet Senatosu'nda Denizli'ye temsil edecek üyeler, AP'nin belirlemiş olduğu üyeler olmuştur. Bu üyeler ise, hukukçu Mustafa Cahit AKYAR ve AP'nin İl Başkanlığı görevini de yürütmüş olan Em.Kurmay Albay Mehmet Emin DURUL'dur.²⁸

Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimi'nde Kalenin siyasi durumuna gelince, seçmen kütüklerine yazılmış olan seçmen sayısı 9.142'dir. Bu seçmenlerden

²⁴ TCBDİE, 1950-1965 Milletvekili ve 1961, 1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları, Ankara 1966, s.VII.

²⁵ Tefvik Çavdar, a.g.e., s.114.

²⁶ TCBDİE, 1950-1965 Milletvekili ve 1961..., s.VII.

²⁷ TCBDİE, 1950-1965 Milletvekili ve 1961..., s.XVI-XVII.

²⁸ Fahri ÇOKER ve diğ., Türk Parlamento Tarihi, Cumhuriyet Senatosu Üyeleri'nin Özgeçmişleri, Ankara 2000, s.187-190.

7.159'u seçim günü sandık başına gidip oylarını kullanmıştır. Milletvekilliği Genel Seçimleri'nde sandık başına gidenlerden sadece 9 kişi daha fazla oy kullandığı görülmüştür. Kullanılan oyların 6.787'si geçerli sayılmıştır. Seçim sonrasında Kale genelindeki sonuçlar ise aşağıdaki gibidir;

15 Ekim 1961 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçim Sonuçları (Kale-Genel)		
Siyasî Partiler	Aldığı Oy Sayısı	Oy Oranı
AP	4.546	%63.5
CHP	2.240	%31.2

Tablo:7²⁹

Kale'deki bu sonuçlara bakıldığında, Denizli genelinde olduğu gibi, AP'nin %63.5 oy oranı ile buradaki seçimi kazanmış olduğu görülmektedir. Sonuçlarda dikkati çeken bir nokta da diğer partilere ve bağımsızlara hiçbir oyun verilmemiş olmasıdır. Bu nedenle, Kale'deki senato üyeliği seçimi mücadelesi iki parti arasında geçmiştir. Bu partilerin Kale'de toplamış olduğu 6.787 oy Denizli senatörlerinin belirlenmesinde etkili olmuştur. AP, Kale ve diğer yerlerde toplamış olduğu oylarla, Denizli'de çoğunluğu sağlamış ve iki senatör çıkarmıştır.

Cumhuriyet Senatosu Üyeliği Seçimi'nde Kale'nin genel durumu hakkında kısa tespitlerde bulunduktan sonra, Kale'nin bucak ve köylerindeki sonuçlar üzerinde durup, ayrıntılı bilgiler vermekte yarar vardır. Bu yüzden senato seçimlerinde Kale'nin bucak ve köylerindeki sonuçları gösteren tablo aşağıdaki gibidir,

15 Ekim 1961 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçim Sonuçları (Kale-Bucak ve Köyler)					
Siyasî Partiler	A.P	CHP	CKMP	YDTP	Bağımsızlar
Kale (Merkez)	774	356			
Teyler Köyü	88	49			
Karaköy	346	92			
Narlı Köyü	56	69			
Adamharmanı	35	65			
Kırköy	57	50			
Karagöl	100	257			
Görle Köyü	186	30			
Doğan Köy	75	40			
İnciğir Köyü	77	83			
Kurbağalık Köyü	184	9			
Karayayla Köyü	145	11			

²⁹ TCBDİE, 15-10-1961 Milletvekili..., s.209.

Varalı Köyü	108	132			
Dirlisin Köyü	38	95			
Demirciler Köyü	67	58			
Ortatepe Köyü	22	41			
Armala Köyü	113	87			
Samurta Köyü	125	25			
Ortaköy	61	59			
Kınar Köyü	82	36			
Çakırbağ Köyü	47	27			
Muslugüme Köyü	80	8			
Kalabut Köyü	71	9			
Kayabaşı Köyü	162	80			
Sarak Köyü	236	34			
Kızılağaç Köyü	206	23			
Kapuz Köyü*	200	5			
Sarıyer*	154	131			
Eksere Köyü	176	114			
Uzunoluk Köyü	176	30			
Geriçam Köyü	96	119			
Kesre Köyü	77	6			
Yeniköy	127	11			
Toplam	4.546	2.240	-	-	-

Tablo:8³⁰

Bu sonuçlara bakarak bazı tespitlerde bulunmak mümkündür. Hem Türkiye’de, hem de Denizli genelinde olduğu gibi, Kale’deki seçimde de AP ve CHP yarışmışlardır. Yarışı 4.546 oy alarak AP ilk sırada bitirmiştir. CHP ise 2.240 oy almıştır. Kale’nin merkezinde yapılmış olan seçimleri 774 oy alan AP kazanmıştır. AP’nin en fazla oy almış olduğu yer, Kale merkez dışında, Karaköy’dür ve buradan 356 oy almıştır.

CHP’nin en fazla oy almış olduğu seçim yeri ise, yine Kale merkez dışında, 257 oy almış olduğu Karagöl’dür. Bu da her iki partinin Milletvekilliği Genel Seçimleri’nde yüksek oy aldığı yerlerde bu seçimlerde de yine aynı şekilde yüksek oy aldıkları gözlenmiştir. AP ve CHP’nin birbirlerine en yakın oyu aldıkları köy

* Kapuz Köyü’nün adı yanlışlıkla sonuçlarda “Kapuz Köyü” olarak yazılmıştır.

* Bu yerleşim yerinin adı daha sonra Beyağaç olarak değiştirilmiş ve ilçe haline getirilmiştir.

³⁰ TCBDİE, 15-10-1961 Milletvekili..., s.213.

ise Sarıyer Köyü olmuştur. Bir anlamda en fazla rekabet burada yaşanmıştır. AP, Milletvekiliği Genel Seçimi'nde 22 oy almış olduğu Ortatepe Köyü'nden bu seçimde de en az oyu almıştır. AP ve CHP'nin hiç oy alamadığı yerleşim birimi yoktur. CHP'nin en az oy almış olduğu seçim yeri ise Kapuz Köyü'dür. Buradan sadece 5 oy alabilmiştir. Rakibi AP buradan 200 oy almayı başarmıştır.

SONUÇ

Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 27 Mayıs 1961'de siyasete müdahale etmesi ve yönetime el koymasının ardından, yeni bir anayasa hazırlanmıştır. Yeni Anayasa'ya göre Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu TBMM'ni oluşturacak ve darbe sonrasında en kısa süre içinde seçime gidileceği ifade edilmiş olduğundan, 15 Ekim 1961'de hem Milletvekili Genel Seçimi, hem de Cumhuriyet Senatosu Üyeliği Seçimi yapılmıştır. Bu seçimlerde Kale'nin siyasi durumu hakkında bazı sonuçlara varmak, tespitlerde bulunmak ve yorumlar yapmak mümkündür.

Askeri müdahalenin ardından ortaya çıkan kutuplaşma ve gerginlik ortamında Kale'de yapılan seçimlerde yani Milletvekiliği Genel ve Cumhuriyet Senatosu Üyeliği Seçimi'nde her hangi bir huzursuzluk yaşanmamıştır. İlk olarak Milletvekiliği Genel Seçimlerine ilişkin bazı sonuçlara ulaşmak mümkündür. Nispî temsil (d'Hondt) yöntemiyle yapılan, 9.142 kayıtlı seçmenden, 7.150 seçmenin oy kullandığı ve oyların 6.794'ünün geçerli sayıldığı Kale'deki Milletvekiliği Genel Seçimi'ni 4.320 oy alan ve %60.4'lük orana sahip olan AP kazanmıştır. Bu oylar AP'nin Denizli'den dört milletvekili çıkarmasında etkili olmuştur.

Kale merkezde yapılan seçimleri ise 757 oy alan AP kazanmıştır. Bu seçimde CHP, Kale'deki oyların 2.134'ünü almıştır. Yani oyların %29.8'ini kendisinde toplayabilmiştir. Bu oyların 347'sini Kale'nin merkezinden elde etmiştir. Almış olduğu bu oylar, nispî temsil (d'Hondt) sistemi nedeniyle, üç milletvekili çıkarmasında önemli rol oynamıştır. Bu seçimdeki AP-CHP yarışına bakıldığında AP'nin CHP'den yaklaşık %50 daha fazla oy almış olduğu görülmüştür. Bir anlamda DP'nin tabanını oluşturan AP'nin Kale'de üstünlük sağlamış, önceden tahmin edildiği gibi, CHP seçimi kaybetmiştir. Yapılması gereken tespitlerden biri de, CKMP ve YTP'nin aynı oyu yani 131 seçmeni yanına çekmiş olmasıdır. Bu da her iki siyasi partiyi de Kale'de üçüncü sırayı almasına neden olmuştur. Bağımsızlar ise Kale'de bir varlık gösterememişler, sadece 78 oy toplayabilmişlerdir.

Kale'de aynı gün çoğunluk sistemiyle yapılan, 9.142 kayıtlı seçmenden, 7.159'u seçmenin oy kullandığı ve oyların 6.787'sinin geçerli sayıldığı Kale'deki Cumhuriyet Senatosu Üyeliği Seçimleri'nde de iki parti yarışmıştır. Kullanılan, geçerli oyların 4.546'sını (%63.5) alan AP yarışı ilk sırada bitirmiştir. CHP ise 2.240 (%31.2) oy almıştır. Kale'nin merkezinde yapılmış olan seçimleri ise 774 oy alan AP kazanmıştır. CHP buradan 356 oy alarak yaklaşık olarak %50 oranında AP'nin gerisinde kalmıştır. Bu da milletvekiliği genel seçim sonuçları ile paralellik arz etmiştir. Bu noktada dikkati çeken en önemli husus, hem Türkiye genelinde, hem de Denizli'de seçime girmiş ve oy toplamış olan CKMP, YTP ve bağımsızların burada hiç oy alamamış olmasıdır.

Bütün bunlardan sonra, belli bir huzur, güven ve düzen içerisinde 15 Ekim 1961’de gerçekleştirilmiş olan Milletvekili Genel ve Cumhuriyet Senatosu Üyeliği Seçimi’nde Kale’nin, demokrasinin asgarî şartlarının yerine getirilmesinde ve kurumlarının oluşturulmasında üzerine düşen görevleri fazlasıyla yerine getirmiş olduğu, bundan sonra da aynı şekilde yerine getireceği ifade edilebilir. Ayrıca, bu seçimler bugün demokratik cumhuriyetin ortaya çıkması ve millet iradesinin merkeze yansıtılmasında Kale’nin benzer bir şekilde ve demokrasi sürecinde üzerine düşeni yapacağına ipuçlarını vermiştir.

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz, Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980), Hil Yayınları, İstanbul 1995.
- AKANDERE, Osman, Millî Şef Dönemi Çok-Partili Hayata Geçişte Rol Oynayan İç ve Dış Tesirler 1938-1945, İz Yayıncılık, İstanbul 1998.
- Akşam Gazetesi.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, İhtilâlin Mantığı, İstanbul, 1993.
- Cumhuriyet Gazetesi.
- ÇAVDAR, Tevfik, Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950’den Günümüze), İmge Kitabevi, Ankara 2004.
- ÇOKER, Fahri ve diğ., Türk Parlamento Tarihi, Cumhuriyet Senatosu Üyeleri’nin Özgeçmişleri, TBMM Yayını, Ankara 2000.
- KARA, Nihal, “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş Kararının Nedenleri”, Yapıt, Toplumsal Araştırmalar Dergisi, Sayı:8, Ankara, 1984/85.
- KOCACIK, Faruk, “Demokrasiye Geçiş Sürecinde 1946-60 Seçimleri”, Yeni Türkiye, Yıl:8, Sayı: 44, Ankara 2002.
- KODAL, Tahir, Denizli Nüfus Tarihi (1923-2008), Divan Kitap, Ankara 2009.
- KONGAR, Emre, 21. Yüzyılda Türkiye, Remzi Kitabevi, İstanbul 1999, s.158.
- T.C.Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (TCBDİE), 15-10-1961 Milletvekili ve Senato Üyesi Seçimi Sonuçları, Ankara 1964.
- T.C.Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (TCBDİE), 1950-1965 Milletvekili ve 1961, 1964 Cumhuriyet Senatosu Üye Seçimleri Sonuçları, Ankara 1966.
- T.C.Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (TCBDİE), 23 Ekim 1960 Genel Nüfus Sayımı, İl, İlçe, Bucak ve Köyler İtibariyle Nüfus, DİE Yayınları:444, Ankara 1963.
- T.C.Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü (TCBDİE), Cumhuriyet’ten Günümüze Milletvekili Seçimleri (1923-2002), TC Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Yayınları, Ankara 2004.
- TİMUR, Taner, Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş, İletişim Yayınları, İstanbul 1991.
- TUNAYA, Tarık Zafer, Siyasî Partiler, İstanbul 1952.
- UÇAROL, Rifat, Siyasî Tarih, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul 1985.
- Ulus Gazetesi.